

2. As Revolucións Liberais e o Nacionalismo

Despois da derrota de Napoleón Bonaparte, as potencias europeas tentaron restaurar a orde do Antigo Réxime, pero as ideas da Revolución Francesa e da Ilustración xa se estenderan por todo o continente. O século XIX estivo marcado pola constante loita entre o vello e o novo, dando lugar a un período de intensas transformacións políticas e sociais.

2.1. O Congreso de Viena e a Restauración Europea

Coa caída definitiva de Napoleón Bonaparte en 1814 e o seu exilio a Santa Elena en 1815, as potencias vencedoras —o Imperio Austríaco, o Imperio Ruso, o Reino de Prusia e Gran Bretaña— convocaron o **Congreso de Viena (1814-1815)** para reconstruír o mapa político de Europa. O principal arquitecto deste congreso foi o ministro de Asuntos Exteriores austríaco, o **príncipe Metternich**, quen foi un dos principais defensores do absolutismo.

- **Obxectivos do Congreso de Viena:** O propósito principal deste congreso era desfacer os cambios políticos e territoriais que Napoleón impuxera en Europa. Os seus obxectivos eran dúbidos: primeiro, restaurar as monarquías absolutistas e os principios tradicionais previos á Revolución Francesa; e segundo, garantir o **equilibrio de poder** en Europa para evitar que ningunha nación dominase as outras no futuro. Para asegurar a estabilidade, os monarcas de Rusia, Prusia e Austria crearon a **Santa Alianza**, un pacto militar que tiña como obxectivo mutuo defenderse de calquera ameaza liberal ou revolucionaria.
- **Principios da Restauración:** A política do Congreso de Viena e da **Restauración** baseouse en dous principios clave:
 1. A **lexitimidade:** Defendía o dereito dos monarcas destronados pola Revolución Francesa e por Napoleón a recuperar os seus tronos. A soberanía do monarca era considerada de orixe divina e non podía ser cuestionada polos cidadáns.
 2. O **equilibrio:** Buscaba evitar que un só país se fixese demasiado forte. Isto levouse a cabo mediante unha **reorganización do mapa europeo**, creando novos estados tapón nas fronteiras de Francia (como os Países Baixos, resultado da unificación de Bélxica e Holanda) e repartindo territorios para compensar as potencias vencedoras, sen ter en conta os sentimentos nacionais ou as linguas das poboacións.
- **Reorganización do mapa europeo:** O mapa de Europa foi redibuxado para fortalecer aos vencedores. Rusia anexionou a maior parte de Polonia e Finlandia; Prusia obtivo territorios en Renania e parte de Saxonia; Austria recuperou o control sobre o norte de Italia; e Gran Bretaña, a pesar de non querer territorios continentais, asegurou o seu dominio marítimo obtendo importantes enclaves estratéxicos. A pesar de que o mapa pareceu ser redibuxado para unha paz duradeira, a súa falta de respecto polas aspiracións nacionais xerou o terreo fértil para futuros conflitos e para as oleadas revolucionarias que seguirían.

2.2. As Oleadas Revolucionarias: 1820, 1830, 1848

A pesar dos esforzos da Restauración, as ideas liberais e nacionalistas continuaron a súa expansión, provocando tres grandes **oleadas revolucionarias** que sacudiron Europa. Estas revoltas foron unha resposta directa ás medidas represivas do Congreso de Viena e demostraron a forza das novas ideoloxías.

- **Características xerais das revolucións:** As tres oleadas compartiron algunhas características. En todas elas houbo unha **combinación de factores económicos e ideolóxicos**. As crises de subsistencia (causadas por malas colleitas) e as crises industriais (consecuencia dunha produción excesiva) agravaron a situación social e empuxaron á poboación á protesta. A isto sumouse a forza das ideas **liberais e nacionalistas**, que serviron de ideoloxía unificadora para os revolucionarios. Ademais, as revoltas foron impulsadas por unha **burguesía** en ascenso que buscaba o poder político acorde co seu poder económico.
- **Revolución de 1820:** Esta foi a primeira oleada e tivo un **carácter minoritario**, con pouca participación popular. Foi protagonizada principalmente por grupos intelectuais, militares e sociedades secretas (como os **Carbonarios** en Italia), que organizaban levantamentos para esixir **constituicións liberais** e a fin do absolutismo. Tivo éxito inicial en España co pronunciamento de Riego, que obrigou ao rei Fernando VII a restaurar a Constitución de 1812, e en Portugal, Nápoles e o Piemonte, onde se instauraron monarquías constitucionais. Con todo, a maioría destes movementos foron reprimidos pola Santa Alianza, que interveú militarmente para restaurar a orde absolutista. A única excepción foi a **Revolución Grega**, que, co apoio de potencias como Gran Bretaña e Rusia (interesadas en debilitar o Imperio Otomán), conseguiu a súa independencia en 1829.
- **Revolución de 1830:** Esta oleada foi máis extensa e tivo unha maior participación da burguesía e do pobo. Comezou en **Francia** coa chamada "Revolución de Xullo", cando o rei absolutista Carlos X foi derrocado. O novo rei, **Luis Felipe de Orleáns**, instaurou unha monarquía constitucional máis liberal. Esta revolución espallouse a outros lugares: **Bélxica**, que logrou a súa independencia dos Países Baixos, e **Polonia**, onde a rebelión contra o dominio ruso foi duramente esmagada. Estas revolucións demostraron que a burguesía xa non se conformaba cun papel secundario e quería participar activamente na política, e que o sentimento nacionalista era unha forza imparable.
- **Revolución de 1848:** Coñecida como a "Primavera dos Pobos", esta foi a oleada máis ampla e complexa. As súas demandas eran máis amplas, combinando o liberalismo político (sufragio universal, liberdade de prensa) con **demandas sociais e obreiras** (dereito ao traballo, redución da xornada laboral), especialmente en Francia, onde se proclamou a **Segunda República** despois da abdicación de Luis Felipe. Ademais, foi a oleada máis **nacionalista**, con movementos en Alemaña, Italia, o Imperio Austrohúngaro e o Imperio Otomán, que buscaban a unificación ou a independencia. A pesar dos fracasos iniciais —os liberais moderados ou a aristocracia volveron ao poder en moitos países— as revolucións de 1848 deixaron unha fonda pegada e marcaron o camiño para os cambios posteriores.

2.3. Liberalismo: Principios, Evolución e Triunfos

O **liberalismo** é a ideoloxía que impulsou as revolucións do século XIX. Naceu como unha resposta directa ao Antigo Réxime e á súa sociedade estamental, defendendo unha nova forma de goberno e de organización social baseada na liberdade e a igualdade.

- **Principios fundamentais do liberalismo:**

1. **Liberdade individual:** É o pilar central da ideoloxía. Deféndese a liberdade de pensamento, de expresión, de prensa, de relixión e de reunión. O Estado non pode intervir na esfera privada das persoas, e os cidadáns teñen dereitos naturais e inalienables.
2. **Igualdade xurídica:** A lei é igual para todos os cidadáns, sen privilexios nin diferenzas baseadas no nacemento. Isto implicou o fin da sociedade estamental e a abolición dos dereitos feudais.
3. **Soberanía nacional:** O poder xa non reside no monarca (soberanía real), senón no conxunto da nación, é dicir, no pobo. O poder político emana do pobo e os gobernantes son os seus representantes.
4. **Separación de poderes:** Para evitar o despotismo, o poder debe estar dividido en tres grandes ramas independentes: o poder **lexislativo** (creación de leis), o **executivo** (aplicación de leis) e o **xudicial** (garantía do cumprimento das leis). Esta idea foi popularizada por Montesquieu.
5. **Constitucionalismo:** As liberdades e os dereitos dos cidadáns deben estar recollidos nunha **Constitución** ou Carta Magna, que é a lei fundamental do Estado e que limita o poder dos gobernantes.

- **Evolución do pensamento liberal:** Ao longo do século XIX, o liberalismo non foi unha única corrente, senón que se dividiu en dúas grandes ramas:

1. **Liberalismo Doutrinario (ou moderado):** Foi a forma inicial e a máis exitosa nas primeiras décadas do século. Defendía unha monarquía constitucional e un **sufrexio censatario** (o dereito ao voto limitado só aos homes con certo nivel de riqueza ou propiedades). A burguesía, que era a clase que posuía o poder económico, era a que gozaba do poder político. A liberdade era máis importante que a igualdade.
2. **Liberalismo Democrático:** Xurdiu máis tarde, despois de 1830, e era máis radical. Defendía a **república** como forma de goberno e o **sufrexio universal masculino**, considerando que todos os cidadáns teñen dereito a participar na vida política. Este liberalismo tamén incluía a preocupación por cuestións sociais e a necesidade de que o Estado interviñese para mitigar a desigualdade.

- **Triunfos do liberalismo en Europa:** A pesar dos retrocesos, o liberalismo triunfou ao longo do século XIX. As súas ideas derrocaron o absolutismo, impulsaron a creación de parlamentos e a redacción de constitucións en moitos países, e consolidaron á burguesía como a nova clase dominante. En termos xerais, o liberalismo conseguiu acabar coa

sociedade estamental, establecer o dereito de propiedade privada e consolidar un novo marco xurídico baseado na liberdade e a igualdade.

2.4. Nacionalismo: Formación de Nacións, Unificación de Italia e Alemaña

O **nacionalismo** foi outra das ideoloxías máis poderosas do século XIX. Baseado na idea de que a humanidade se divide en nacións e que cada nación ten dereito a ter o seu propio estado, converteuse nunha forza capaz de unificar ou de romper grandes imperios.

- **Concepto e tipos de nacionalismo:** A **nación** é unha comunidade de persoas que se senten unidas por unha cultura, historia, lingua ou relixión comúns. No século XIX, xurdiron dous grandes tipos de nacionalismo. O **nacionalismo de unificación** (ou centrípeto) buscaba xuntar un pobo fragmentado en diferentes estados (como en Italia e Alemaña). O **nacionalismo de separación** (ou centrífugo) buscaba a independencia dunha minoría nacional que vivía dentro dun grande imperio (como Grecia, Serbia ou Bélxica).
- **O nacionalismo como forza política:** O nacionalismo converteuse nunha ferramenta política que os gobernantes empregaron para conseguir os seus obxectivos. En moitos casos, aliouse co liberalismo para loitar contra os imperios e as monarquías que oprimían ás súas nacións. Este movemento foi crucial para a creación de novos estados e a redefinición do mapa de Europa.
- **Unificación italiana:** Italia estaba dividida en moitos pequenos reinos e ducados, controlados por potencias estranxeiras como Austria. O proceso de unificación foi complexo e levou décadas, coñecido como o **Risorgimento**. Foi liderado polo **Reino de Piemonte-Sardegna** e o seu primeiro ministro, o conde **Camillo Benso di Cavour**, que utilizou a diplomacia e as guerras para conseguir territorios. Á vez, o revolucionario e xeneral **Giuseppe Garibaldi** liderou un movemento popular, os "**Mil camisas vermellas**", que conquistou o sur de Italia. Tras unha serie de vitorias e plebiscitos, a maioría dos estados uníronse ao Piemonte-Sardegna. A unificación completouse en 1870 coa toma de Roma, a cal se converteu na capital do novo **Reino de Italia**, con **Víctor Manuel II** como o seu primeiro rei.
- **Unificación alemá:** Alemaña, pola súa banda, estaba fragmentada nunha confederación de 39 estados. As dúas potencias principais eran **Prusia** e o Imperio Austríaco, que competían polo liderado. O proceso de unificación foi liderado pola Prusia militarista e o seu chanceler, **Otto von Bismarck**, un mestre da "Realpolitik", a política baseada en obxectivos prácticos e non en ideais. Bismarck buscaba a unificación "con ferro e sangue". Para lograr o seu obxectivo, orquestrou tres guerras consecutivas: a guerra contra **Dinamarca** (1864), a guerra **austro-prusiana** (1866) e a guerra **franco-prusiana** (1870-1871). Tras a vitoria sobre Francia, o **Imperio Alemán** proclamouse en 1871, con **Guillermo I** como káiser, no Salón dos Espellos do Palacio de Versalles. Este acto simbólico de unificación en territorio francés sementou as sementes do resentimento que acabarían por levar á Primeira Guerra Mundial.

2.5. Fracaso das Monarquías Absolutas e Sistemas Tradicionais

A pesar dos esforzos da Restauración, o **fracaso dos sistemas tradicionais** era inevitable. As monarquías absolutistas non puideron adaptarse aos cambios económicos e sociais. Este fracaso non foi froito dunha soa causa, senón do conxunto de transformacións que se estaban a producir na Europa do século XIX.

- **Factores que contribuíron ao fracaso:**

- **Ascenso da burguesía:** Esta clase social, que posuía un crecente poder económico derivado do comercio e da industria, non tiña poder político. As revolucións foron a súa forma de reivindicar un papel acorde coa súa influencia.
- **A Revolución Industrial:** As transformacións económicas e sociais xeradas pola industrialización (migracións masivas do campo á cidade, crecemento das fábricas, aparición do proletariado) fixeron que o antigo sistema agrario e feudal fose totalmente obsoleto. O descontento social medrou nas cidades, onde as novas ideas podían espallarse máis rápido.
- **A forza das ideoloxías:** As ideas do liberalismo e do nacionalismo, que se espallaran grazas á prensa e a panfletos, proporcionaron ás masas e á burguesía a xustificación ideolóxica necesaria para a súa loita. Os dereitos individuais, a soberanía popular e o dereito de autodeterminación nacional eran conceptos moi atractivos que se opunhan directamente ao absolutismo e aos imperios.
- **A demografía:** O rápido crecemento da poboación en Europa creou unha presión sobre os recursos e o emprego, incrementando as tensións sociais e o número de persoas dispostas a participar nas revoltas.
- **Resistencia aos sistemas tradicionais:** A **Resistencia aos sistemas tradicionais** manifestouse nas continuas revolucións de 1820, 1830 e 1848. Cada oleada, aínda que reprimida, demostrou que a forza militar non podía reprimir para sempre o desexo de liberdade e autodeterminación. A represión da Santa Alianza non foi suficiente para extinguir a chama do cambio, e cada fracaso servía de lección para a seguinte xeración de revolucionarios.
- **Consecuencias do fracaso:** O fracaso dos sistemas tradicionais tivo consecuencias profundas e duradeiras. O **absolutismo foi irreversiblemente debilitado** e substituído por monarquías constitucionais ou repúblicas. A **burguesía consolidou o seu poder** e converteuse na clase dirixente do século. O **nacionalismo triunfou** coa unificación de Alemaña e Italia, e comezou a ameazar a estabilidade dos grandes imperios multinacionais como o austrohúngaro e o otomán, que acabarían por desintegrarse. A lexitimidade dinástica e o dereito divino foron substituídos pola idea de soberanía popular.

2.6. Movements Liberais e Nacionalistas en Europa e América Latina

O liberalismo e o nacionalismo non se limitaron a Europa, senón que a súa influencia cruzou o Atlántico, impulsando os procesos de independencia en América Latina.

- **Movements liberais en Europa:** En países como **España** e **Portugal**, as loitas liberais conseguiron establecer monarquías constitucionais, aínda que estas foron a miúdo inestables, alternándose con períodos de restauración absolutista. En **Gran Bretaña**, o liberalismo triunfou de forma gradual, cunha reforma electoral que ampliou o sufraxio e consolidou o poder do Parlamento.
- **Movements nacionalistas en Europa:** Ademais das grandes unificacións de Italia e Alemaña, o nacionalismo foi a principal causa da **fragmentación dos grandes imperios multinacionais**. O **Imperio Austrohúngaro** foi minado polas aspiracións de húngaros, checos, polacos e serbios que querían a súa independencia. O **Imperio Otomán**, coñecido como o "enfermo de Europa", perdeu os seus territorios balcánicos: Grecia (1829), Serbia (1878), Romanía (1878) e Bulgaria (1908) naceron como estados-nación.
- **Movements liberais e nacionalistas en América Latina:** Entre 1810 e 1825, a maioría das colonias españolas en América Latina conseguiron a súa independencia. A clase dirixente dos movements de independencia foron os **crioulos**, descendentes de españois nados en América, que se sentían discriminados pola metrópole. As ideas da Ilustración e os exemplos das Revolucións Americana e Francesa foron a súa inspiración. Baixo o liderado de figuras como **Simón Bolívar** no norte (Venezuela, Colombia, Ecuador) e **José de San Martín** no sur (Arxentina, Chile, Perú), as novas repúblicas adoptaron constitucións liberais e buscaron a súa autodeterminación, rexeitando o dominio colonial e loitando por establecer a súa propia soberanía.